

A hazai jogtörténet-tudomány hagyományosan sokat merített a nagy műveltségű közjogászok munkáiból. A dualizmus időszakának utolsó évtizedeiben és a két világháború között számos olyan mű jelent meg, amelynek szerzője az aktuális alkotmányjogi kérdések tudományos feldolgozása során alapos történeti kutatásokat végzett, és új megállapításokkal gazdagította a jogtörténet-tudományt is. Elég csupán Csekey Istvánra gondolnunk, aki az Országos Levéltárban megtalálta a *Pragmatica Sanctio* eredeti példányát, és az erről való történeti gondolkodást alapjaiban változtatta meg.

Idesorolható a historikus szemléletű Nagy Ernő is, akinek az alaptörvény-fogalom értelmezését a dualizmus időszakának tudományos irodalmában hosszú ideig mérvadónak tekintették. Lexikonismeretté és tananyagga szervesült nézete szerint a magyar államban, „mely az alkotmányosságtól soha sem tért el, és másrészt fejlődésében megmaradt a történelmi alapokon, szoros értelemben vett, külön jogi természettel bíró alaptörvények, általában szólva, nincsenek”. A szerző e megállapítását – későbbi művében – úgy magyarázta, hogy a magyar közjog az alaptörvény alatt olyan fontos jogi normát értett, amely örök időre szól, tehát fundamentumát képezheti állami életünknek. Az aktuális közjogi viszonyainkat történelmi szempontok szerint is vizsgáló Nagy Ernő készített ugyan egy alaptörvény-katalógust, de nagy nyomatékkal utalt arra, hogy a kortársak „rendszerinti” álláspontjáról van szó. A szilárd történelmi alapokon alkotó Tomcsányi Móric, Molnár Kálmán és Kuncz Ignác is ebbe a körbe sorolható.

A történelmi módszer és a jogtörténeti szempontok az 1945 utáni időszakban még alkotmányjogi relevanciával bírtak, de röviddel ezután megváltozott a szemlélet, és a történelmi múlt már nem volt a jogképzést formáló szempont, az alkotmányjog is eltávolodott a szerves fejlődés igényétől, és nagy intenzitással előzmény nélküli új utakat keresett.

Voltak és vannak azonban néhányan, akik tudományos munkásságukban a jelenlegi alkotmányos rendünk kiépítése terén szerepet szántak a történelmi múltunk érvényesülő és érvényesíthető tendenciáinak. Kukorelli István számos műve igazolja, hogy ő is ebbe a körbe tartozik.<sup>1</sup>

\*

A címben jelzett könyvhöz Gyarmati György történész írt értő előszót, rámutatva, hogy mindhárom kiemelkedő

Stipta István

## Alkotmányjog történeti alapokon

*Három István, három nemzeti ünnep, három példakép*

Írta és szerkesztette KUKORELLI ISTVÁN

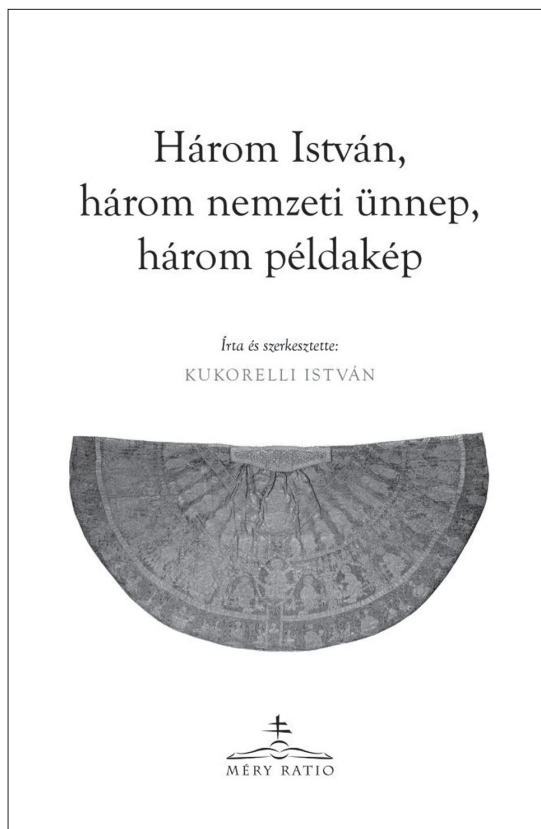
Budapest, 2021. Méry Ratio Kiadó, 228. p.

ISBN 978 615 6284 09 9

történelmi személyiség keresztnévük – és tegyük hozzá – a megélt 68 évük azonossága mellett jelentősen eltérő szerepet játszott nemzetünk intézmény- és eszmetörténetében. Közös volt viszont meghatározó szerepük a magyar alkotmányos élet megalapozásában és az is, hogy alkotásaik, műveik napjainkig iránymutatók annak értelmezésében. Abban is rokonítható a három történelmi személyiség életútja, hogy hatalmas kihívások és döntéskényszerek terhe alatt, rendszerváltó időszakban éltek. Első királyunknak 38 év, Széchenyi Istvánnak bő négy hónap, Bibó Istvánnak négy nap adatott közjogi tisztességük betöltésére, eszméik valósággá formálására. Közös tehát bennük az is, hogy gondolataikat valamilyen mértékben a közpolitikai valóságban is érvényesíteni tudták. Az állam- és jogéletben egyaránt jelentős hatásuk volt, Szent István a tartós államszervezet alapjait rakta le, Széchenyi István a polgári kori modernizáció tevékeny szereplője volt, Bibó István teoretikus jogásként a 20. századi sorsforduló iránymutató gondolatait hagyta ránk.

A Bevezetés (13–49. p.) szerzői önvallomás, amelyben az író-szerkesztő három meghatározó példaképhez való viszonyát, kiválasztásuk szempontjait és indokait ismerteti. Az olvasó számára egyértelművé válik, hogy a személyválasztás elvi alapon áll: Kukorelli István olyan történelmi személyiségeket tart példaképeinek, akik a hazai tradíciók megtartásának hívei voltak, de a modernizációs igények egyidejű érvényesítésére is törekedtek.

A mű első fejezete (51–93. p.) Szent István király jelentőségét méltatja. A tárgybeli oldalakon először személyes vallomást, a szerző szellemi reflexióit, az államalapító tevékenység jelentőségére vonatkozó gondolatait olvashatjuk. Ezt követően korábbi beszédekből és a korszak



kutatóinak műveiből közölt szemelvények segítségével összegezi az államalapítás legfontosabb mozzanatait, az augusztus 20-i ünnep napjainkig érvényes üzeneteit, és bemutatja az istváni közjogi örökség egyik legfontosabb elemét, a törvénylátó napokból kialakult törvényhozási tevékenységet. Szó esik az egyházszervezésről, az Intelmekről, a központi hatalom szervezetének kialakításáról. A jogtörténet-tudomány ezen túl idesorolja a központi hatalom helyhez kötését, a királyi vármegyerendszer kiépítését. A korszakos uralkodók ösztönösen olyan utat választott, amelyet az államelmélet csupán a 15. században alapozott meg. Machiavelli álláspontja szerint a központi hatalom területi tagolása nélkül nincs erős állam, ez a szervezés nálunk a királyi vármegyék kiépítésével István idejében megtörtént. Ez az államszervezeti egység a legrégebbi és leghosszabb ideig fennmaradt közjogi intézményünk.

A könyvben olvasható az Intelmek Kurcz Ágnes korszerű fordítású szövege, amely hűen tükrözi a morális útmutatás jogi elemeit is, különösen az ítélezésre vonatkozó részeiben. Ezt követi Szűcs Jenő klasszikus tanulmánya az Intelmek államelméleti tartalmának elemzéséről. A következő oldalakon a pannonhalmi apátság alapító okleveléről, a szerző bencés időszakának emléket állító jogi dokumentumról olvashatunk. Az első királyról szóló megemlékezések zömmel a kutató kortársak megállapításait tartalmazzák, melyek között méltó terjedelmet kaptak Györffy György gondolatai. Ezek lényege, hogy a magyar államalapításhoz az alapot a belső fejlődés teremtette meg. Első királyunk nagy műve lényegében a nemzetségi szervezetnek területi szervezeté, a nemzetségfők uralmi területének vármegyévé való átállítása volt. A törvényei szigorúak, de igazságosak voltak, jogbiztonságot teremtettek. A könyvben olvashatjuk az államalkotó királyunk emlékére hozott 1938. évi XXXIII. tc. és a 2000. évi I. tv. szövegét. Mindkét emlékező és emléket megőrkítő dokumentum első királyunk emberi nagyságát és államférfiúi bölcsességét hangsúlyozza.

A könyv második fejezete (95–165. p.) a szerző „Széchenyi István alkotmányfilozófiája” című tanulmányával kezdődik. A *Magyarország sarkalatos törvényei s államjogi fejlődése 1848-ig* című 1864-ben posztumusz megjelent mű kevésbé ismert, de gyakran hivatkozott opusa a magyar alkotmánytörténetnek. Idézői azt sem mindig tudják, hogy ebben az esetben az író hagyatékából utólag összeállított és halála után megjelentetett munkáról van szó, másrészt a válogatás alapvetően arra irányult, hogy a magyar rendi alkotmány és közjogi önállóság jogi garanciáit szembeállítsa a birodalmi abszolutista törekvésekkel. A Széchenyi által készített kivonatok, a neki tulajdonítható gondolatok ráadásul nélkülözik a kor neves jogtudósainak közelítésmódját és alkalmazott rendszerét, hiszen szerzője nem volt jogász, törekvései főleg arra irányultak, hogy a magyar rendi korszak alkotmánybiztosítékait az angol fejlődés garanciális elemeivel rokonítsa. Kukorelli István kiváló történelmi érzékkel jellemzi a rendi alkotmány sajátosságait, és azt a folyamatot, amelynek során Széchenyi a rendi szerkezetünk elmaradottságának felismerése

révén cselekvési reformprogramját kidolgozta. Fontos megemlíteni, hogy az alkotmányos, közjogi rendszerünk átalakításának szükségessége leghangúlyosabban a *Stádiumban* jelent meg, ebben sűrűsödnek angliai utazásának cselekvésre ösztönző tapasztalatai is. A jogtörténészek számára is újszerű megállapítás, hogy Jeremy Bentham 1818-ban Londonban megjelent *Plan of Parliamentary Reform* című műve közvetlen hatást gyakorolt Széchenyi eszmevilágára és reformterveire. Újszerű és tanulságos az a gondolatsor is, amely Széchenyi alkotmányjogi szempontból releváns könyveinek áttekintésével igazolja, hogy a példakép már az 1830-as években ismerte a nyugat-európai alkotmányok jelentős részét.

A könyvben olvashatjuk a legnagyobb magyar emlékének törvénybe iktatásáról szóló 1925. évi XLV. tc. szövegét, miniszteri indokolását. A korabeli nemzetgyűlés tagjai hosszasan méltatták Széchenyi gazdasági, társadalmi és kulturális életben betöltött pozitív szerepét, katalizáló aktivitását, bátor kiállását. Az alkotmányjogi reformjavaslatairól nem esett szó, Kukorelli István ezt hangsúlyozó gondolatai ezért is jelentősek.

A jogtörténészek között is vitatott, hogy 1848-ban a jogi vagy törvényes forradalom révén alkotmányos, vagy parlamentáris monarchia rendszere, későbbi terminológiával kormányformája jött létre. Kukorelli István meggyőző érvekkel szól arról, hogy a harmincegy áprilisi törvény szövegéből az alkotmányos monarchia létrehozatalának szándéka olvasható ki. Széchenyi, aki valamennyi törvény létrehozatalában részt vett, maga is ezt követelte, hiszen az organikus államfejlődés híve volt, és nem kívánt szakítani a dinasztikus keretekkel. Olvashatjuk az is, hogy a kortársak Széchenyit – még mielőtt megkapta a legnagyobb magyar jelzőt – a legnagyobb reformernek nevezték.

A könyv harmadik része (167–228. p.) Bibó István alkotmányjogi munkásságáról szól. Ez egyben a legszemélyesebb összefoglalás, hiszen a szerző a nagy gondolkodó műveinek interpretálásában tanárként, tudósként és közéleti szereplőként aktív szerepet vállalt. A fejezet oldalain alapos alkotmányjogi elemzéseket és hiteles kortársi véleményeket olvashatunk a láthatatlan alkotmányról, 1956 alkotmányjogi relevanciáiról, Bibó István politikai tízparancsolatáról, a Bibó kollégium szervezéséről és útkereséséről. Az utolsó tanulmányok egyikében Pozsár-Szentmiklósi Zoltán arról írt, hogy a bibói életműnek van egy olyan rétege, amelyből a jogági szakterületek napjainkban is meghatározó inspirációt nyerhetnek. E felsorolásban a büntetőjog, a közigazgatási jog, az alkotmányjog, a nemzetközi jog, a polgári jog, az állam- és jogelmélet és a politológia szerepel. Egészítsük ki e szaktudományi listát az állam- és jogtörténettel, hiszen a rendkívül művelt Bibó István csaknem minden művében a történelmi kontextust is vizsgálta, és a tudományos alkotás történelmi módszerét alkalmazta. Ezen az alapon hangsúlyozta például a közigazgatási bíráskodás fontosságát, és ajánlotta a közigazgatási reformok hazai történelmi tapasztalatainak hasznosítását. Kovács István az Állam- és Jogtudományi Intézet akkori igazgatója nem véletlenül kérte fel az 1960-as évek végén formálódó településhálózat-fejlesztési koncepció

elkészítésében való közreműködésre, hiszen a nevéhez kötődő (történelmi hagyományokat érvényesíteni kívánó) város-megyei közigazgatási terv egyes elemeinek átvételére – akkor legalábbis úgy tűnt – lehetőség kínálkozott.

\*

Kukorelli István könyve sajátos műfajú szellemi alkotás. Egyidejűleg komoly tudósi tapasztalataira épített ismert-

közlés és egyéni élményeket közvetítő esszéisztikus gondolatfűzér. Forrásközlés és logikusan egymásba illesztett tudományos szöveggyűjtemény. Fiataloknak ajánlható erkölcsi példatár és tankönyv-kiegészítő érdekes olvasmány. Hasznos adalék az igényes alkotmánytörténet műveléséhez és elgondolkodtató közjogi háttérolvasmány a jogtörténetet kedvelőknek, a magyar közjogi múlt igényes kutatóinak és mindazoknak, akik tisztelik történelmünk haladó hagyományait.

## Jegyzet

<sup>1</sup> Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban. In KUKORELLI István (szerk.): *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*. Budapest, 2006. Századvég Kiadó, 2006. 17. p.; A magyar Alkotmánybíróság előzményei, létrejötte és jellemzői. In KUKORELLI István – TÓTH Károly (szerk.): *A rendszerváltás államszervezeti kompromisszumai*. Retörki Könyvek 13. Lakitelek, 2016. Antológia,

389. p.; Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet... In *A magyar jog fejlődésének fél évezrede: Werbőczy és a Hármaskönyv 500 esztendő múltán*. Budapest, 2014. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 403–411. p.; Werbőczy „közjoga.” *Jogtörténelmi Szemle*, 2014–2015. 4–5. sz. 62–64. p.

